

Proměny školy a učitelské profese jako výzva pro výzkum

Tomáš Janík
Pedagogická fakulta MU
Aktuálne teoretické a výskumné otázky
pedagogiky v konceptoch dizertačných prác doktorandov
3. února 2017 – PdF TU v Trnave

Obsah prezentace

- **Proměny školy v historické perspektivě**
- **Současné proměny školy**
- **Budoucnost školy: vývojové scénáře**
- **Proměny učitelské profese v historické perspektivě**
- **Současné proměny učitelské profese**
- **Budoucnost učitelské profese**

výzvy pro výzkum

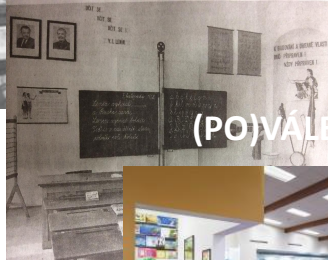
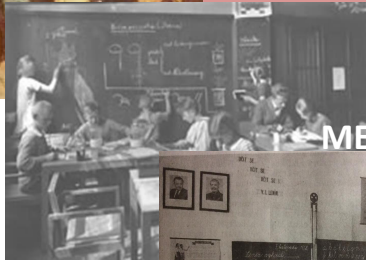
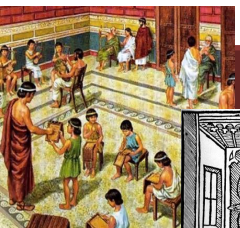
STAROVĚK – ANTIKA

OVĚK

ERNÍ...

STAROVĚK – ANTIKA

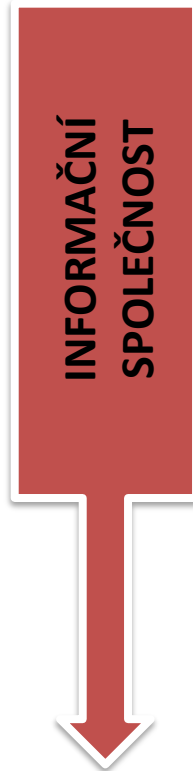
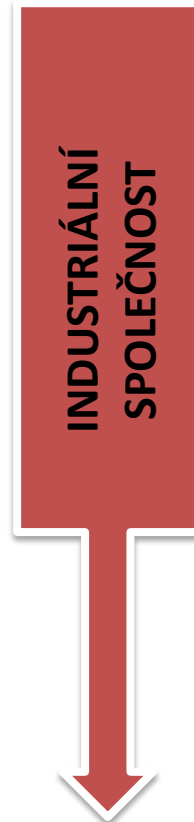
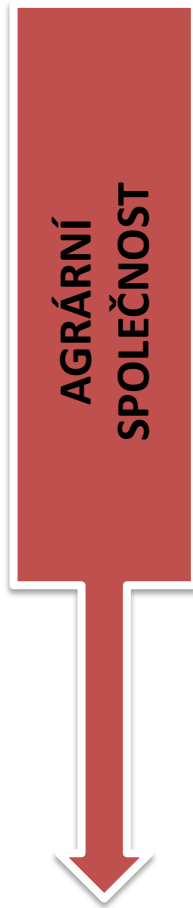
STŘEDOVĚK

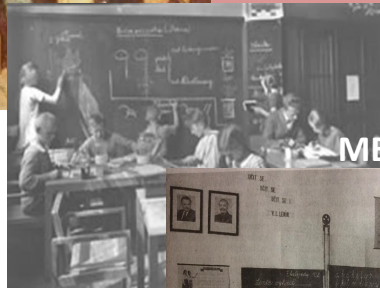
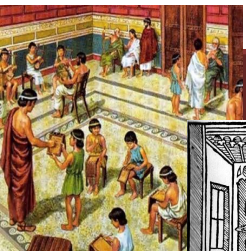
NOVOVĚK – MODERNÍ...

MEZIVÁLEČNÉ...

(PO)VALEČNÉ...

SOUCASNÉ...

STAROVĚK – ANTIKA

STŘEDOVĚK

NOVOVĚK – MODERNÍ...

MEZIVÁLEČNÉ...

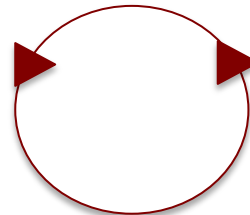
(PO)VÁLEČNÉ...

SOUCASNÉ...

Filosofie

Hospo-
dářství

Církev

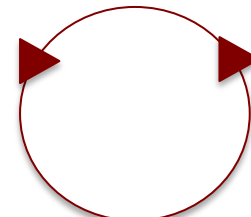

Stát

Církev

Filosofie

Stát

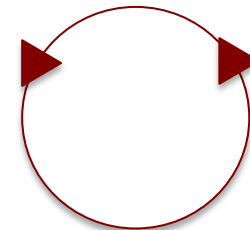

Hospodářství

Stát

Církev

Hospo-
dářství

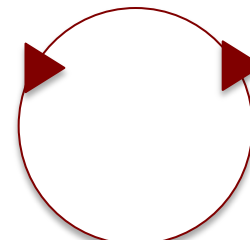

Filosofie

Hospodářství

Stát

Věda
(filosofie)

Církev

Současné proměny školy

výstupová reforma
(testová)

procesová reforma
(didaktická)

vstupová reforma
(kurikulární)

**EDUout: vyprazdňování školy
(ideje i instituce),
descholarizace-privatizace-
rescholarizace**

Slogany:

- školy si píší svá kurikula
- my máme kurikulum, ó, my se máme...

Logika:

- operuje na vstupu systému
- drží ve hře vzdělávací obsahy (jakkoliv v ČR “ujela” ke kompetencím)
- ve variantě dvojúrovňového kurikula realizuje ideu decentralizace tvorby kurikula a posiluje autonomii škol

Aktéři:

- tvůrci, implementátoři, realizátoři kurikula (VÚP/NÚV 05-13)

Kritika/rizika:

- odvádí učitele od výuky k psacímu stolu
- nemá velkou sílu měnit výukovou praxi, neboť je papírová
- přecenění ohledu na kompetence jde ruku v ruce s rizikem obsahového vyprazdňování školního učení

procesová reforma (didaktická)

Slogany:

kultura vyučování-učení: kvalita výuky/školy

profesní společenství: rozvíjející hospitace

učitelství jako aktivistická profese

Logika:

- operuje v “černé schránce” školského systému
- jde jí o kvalitu toho, co je didakticky nejryzejší: vyučování-učení
- podprována dalším vzděláváním učitelů: realizuje se ve spolupráci mezi učiteli a výzkumníky ve školách (school-based), staví na analýze výukových situací (research-based) a na navrhování a ověřování (design-based) způsobů jejich alternativního (lepšího) řešení

Akteři:

- angažované učitelstvo sobě + podpora z fakult a odjinud (např. Hejného matematika, Heuréka, Didactica Viva...)

Kritika/rizika:

- může se zvrtnout v metodikaření
- nebezpečí formalismů a potažmo obsahového vyprazdňování

výstupová reforma (testová)

Slogany:

plošné testování, výstupy z učení, evaluační standardy
skandální zjištění z mezin. srovnávacích šetření

Logika:

- základem řízení ve školském systému je měření vzdělávacích výsledků
- soutěž škol (ideologie konkurenceschopnosti)
- testování, mezinárodně srovnávací šetření - žebříčkování
- skandalizace výsledků - konstrukce vzdělávacích katastrof, zavedení válečné terminologie, šíření paniky, hysterie

Aktéři:

- ministerské kontrolní orgány, testovací agentury
- edukační metrologové z výzkumných institutů, „experti“ na vzdělávání

Kritika/rizika:

- vytváří se seberefrenční svět klamu (Scheinwelt) - řeší se “data o vzdělávání” spíše než vzdělávání jako takové
- škola se mění v soutežiště a bojiště - vystresovaní rodiče požadují od vystresovaných škol hyperkvalifikaci pro své vystresované děti (angličtina od MŠ, esperanto od 3. třídy, digitální gramotnost implantovat ihned po narození)

EDUout: vyprazdňování školy (ideje i instituce), descholarizace-privatizace-rescholarizace

Slogany:

- nejlepší škola je život - učit netřeba, stačí s dětmi být (škola domácí/lesní)
- proč se učit, když je všechno na Google - hackni si své vzdělávání
- nespokojení rodiče zakládají školy pro své (nespokojené) děti
- škola je dobrý byznys: ten, který by nejraději školy zrušil, je teď zakládá...

Logika:

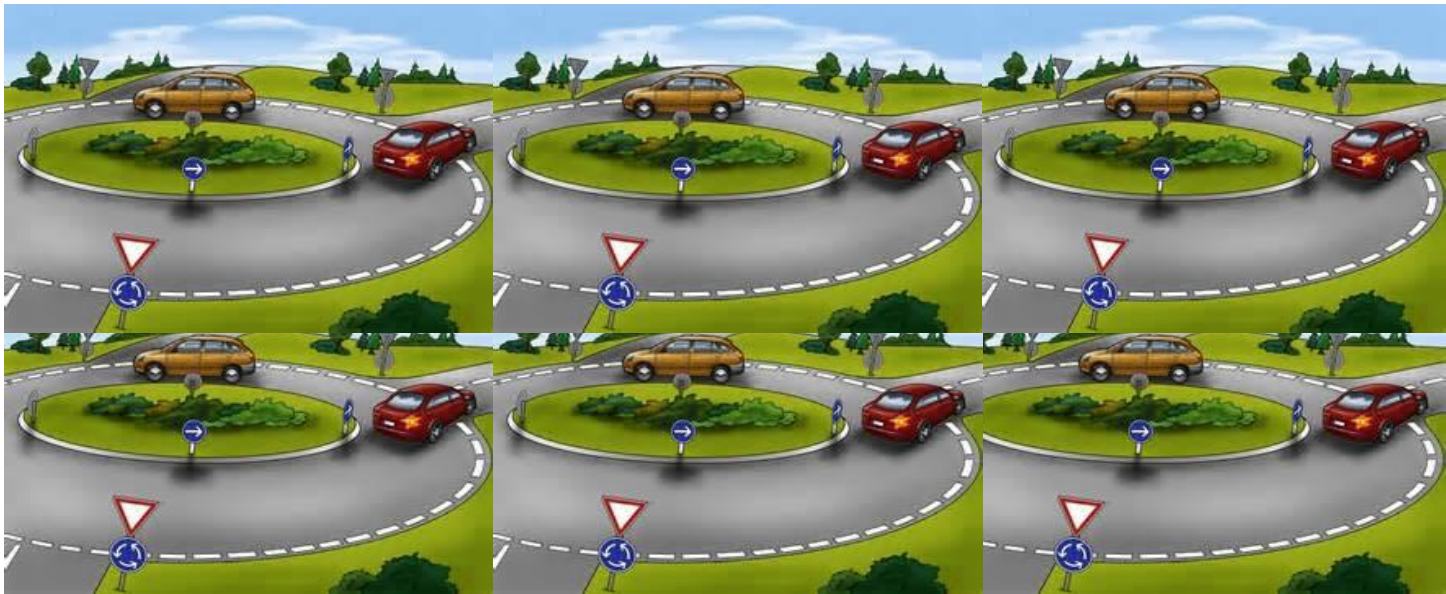
- v reakci na problémy, které běžně běžná škola má, se mnoha různými směry rozvíjejí aktivity, které “řeší” problém školy
- školu jako ideu i instituci vyprazdňují - někdy tak činí z nepochopení tomu, že idea školy je v pořádku, jindy tak činí v zájmu svého vlastního podnikatelského zájmu (descholarizátor rescholarizátorem)

Aktéři:

- o.p.s. ... a.s. ... s.r.o. ... typu EDU-out

Kritika/rizika:

- riziko destabilizace školy jako ideje a instituce
- riziko obsahového vyprazdňování školy přináší vážné důsledky - oslabení zájmu o “věcnost”

Jízdní řád: kdy-odkud-kam-o čem

- Tři **scénáře budoucnosti** školy a učitelské profese (OECD)
  - pokračování**
  - posilování**
  - oslabování**
- Postřehy svědčící o naplňování scénářů **posilování** a **oslabování**

Blog | Scio

PROČ PEDAGOGICKÉ FAKULTY NEPŘIPRAVUJÍ KVALITNÍ UČITELE

RESPEKT 14
WWW.RESPEKT.CZ

PROFIL: FRANCOUZKA, KTERÁ
CHCE ŘIDIT ČESKOU PAMĚT
**WAJDA O WALESOVI –
RÓZHOVOR A RECENZE**
MODERNÍ PROPAGANDA
VE VALCE O UKRAJINU

ČESKÉ SCI-FI: SPOKOJENÝ UČITEL

STÁT ŘEŠÍ PROBLÉM, JAK NAUČIT KANTORY UČIT

9 770862 64000 4

RESPEKT 1

MÁ SMYSL CHODIT DO ŠKOLY?

At' se fyziku a chemii učí jen
studenti, které to baví

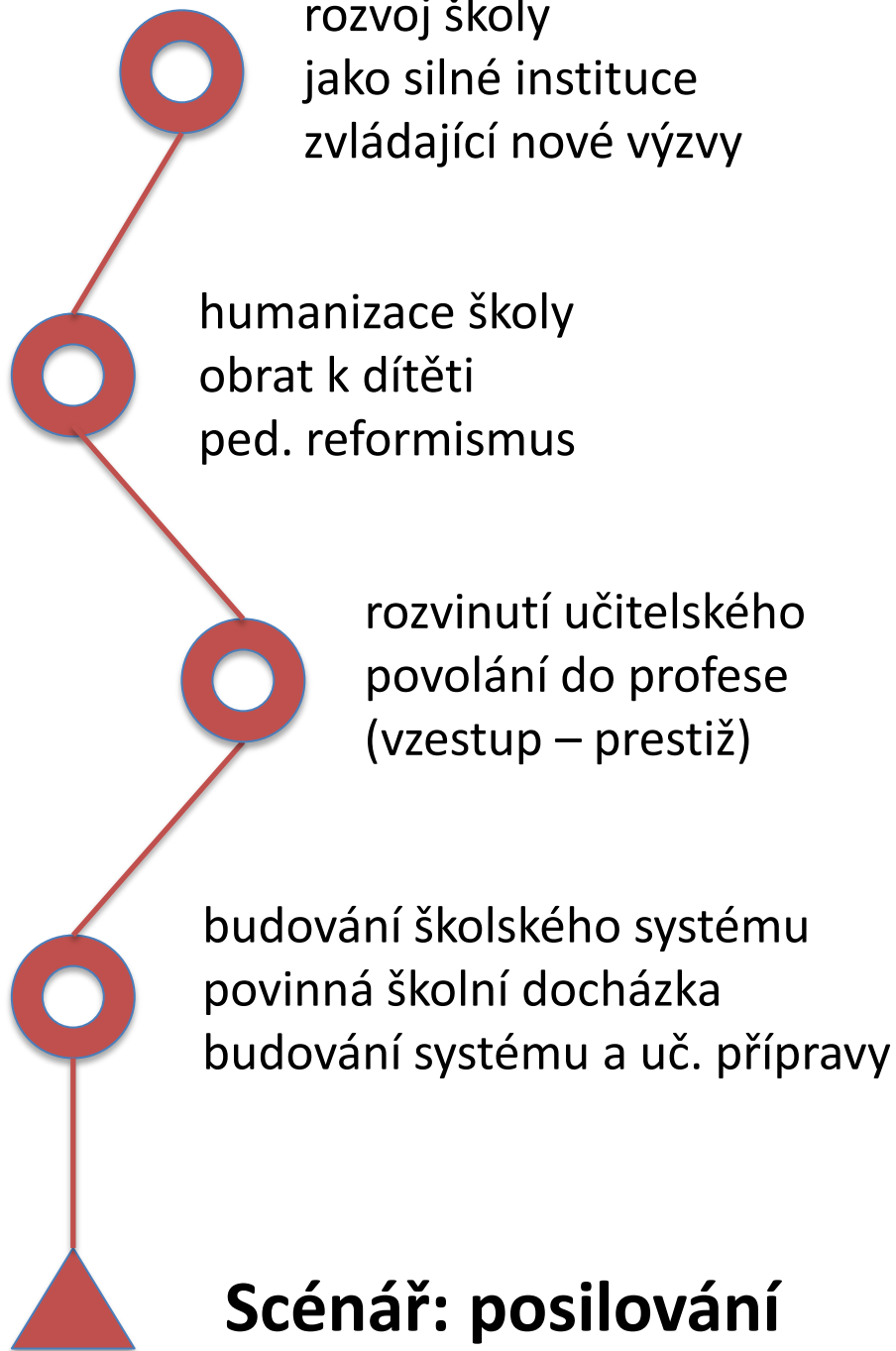

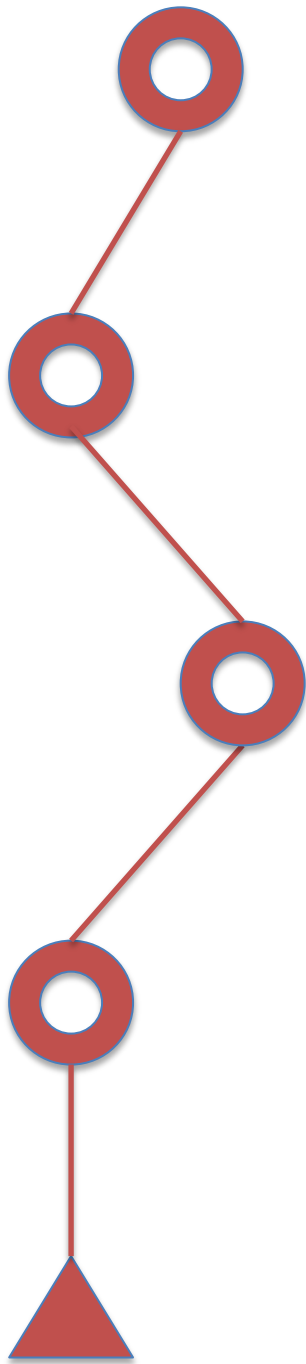
9 770862 64000 3

Scénáře dle OECD | Oslabování? | Posilování? | Kam?

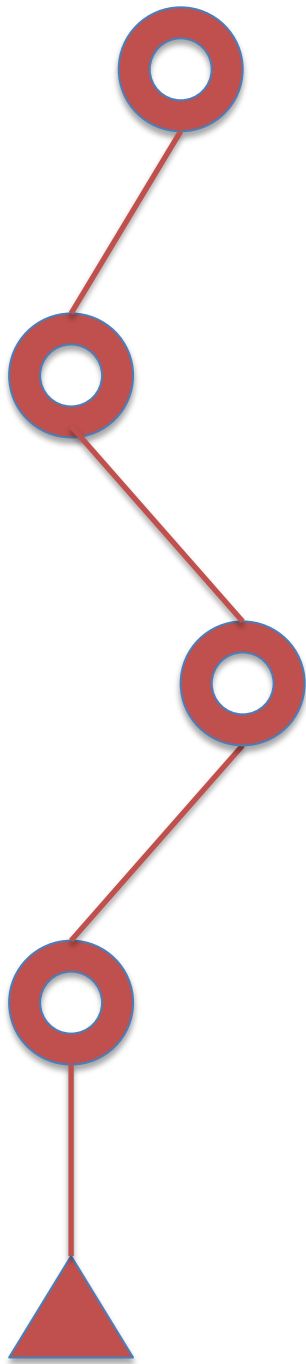
Pokračování současného stavu	Udržování byrokraticky řízených školských systémů (tradiční model)
	Pokračování odlivu z učitelství (krizový model školy)
Posilování funkcí školy	Školy jako hlavní střediska společenského života obcí (model komunitní školy)
	Školy jako organizace zaměřené na procesy učení (model učící se školy)
Oslabování funkcí školy	Sítě učících se v podmínkách společnosti sítí (učební sítě)
	Uplatňování tržních mechanismů ve vzdělávání (tržní model školy)

Vlivy působící ve směru **posilování** budování školského systému a učitelské přípravy

- Budování školských systémů a zavádění povinné školní docházky má zásadní přínos pro zvýšení gramotnosti obyvatelstva a pozdvižení jeho kulturní úrovně.
- Pozdvižení učitelského vzdělávání z učitelských ústavů (sekundární či postsekundární vzdělávání) na fakulty univerzit (terciární vzdělávání) je odpovědí na skutečnost, že učitelství musí být znalostně založenou profesí předpokládající náročnou přípravu.

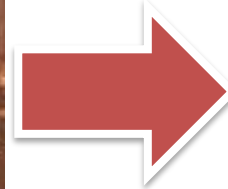

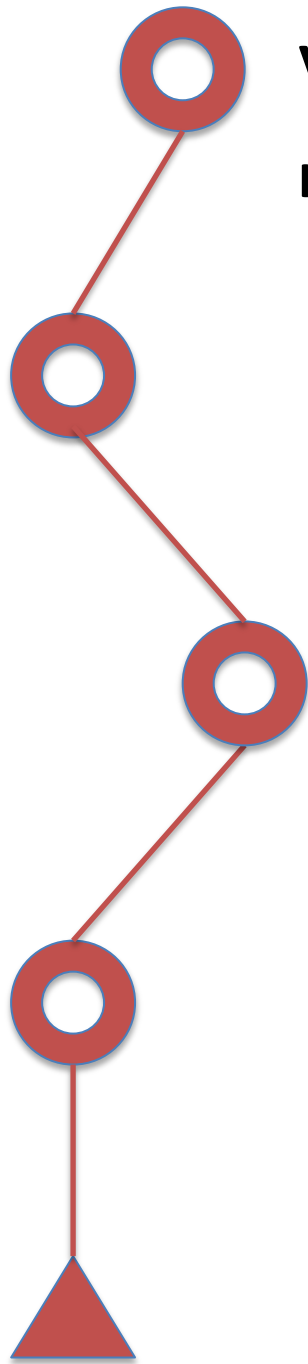
Vlivy působící ve směru **posilování** rozvinutí učitelského povolání do profese

- Formování školských systémů je současně procesem vyhraňování pedagogických profesí – zejména profese učitelské.
- Učitelské profesi je v systému svěřována speciální úloha (výchova a vzdělávání dětí), která je vnímána jako společensky i individuálně závažná – tudíž je vznášen požadavek na profesionalitu.
- Učitelstvo „dělá kariéru“ – realizuje společenský vzestup (zvláště dobře je to patrné u učitelů primárních škol) a těší se relativně vysoké prestiži (jakkoliv učitelé samými prestiž jejich stavu nemusí být vždy vnímána jako vysoká).

Vlivy působící ve směru **posilování** humanizace školy, obrat k dítěti, ped. reformismus

- Pedagogické profese jsou aktérem pozitivních posunů v náhledu na člověka/dítě.
- Přispívají k humanizaci školy a potažmo společnosti: s narůstající empatií a porozuměním se obracejí k dítěti a podávají mu pomocnou ruku.
- Učitelstvo vynalézá pedagogiku a didaktiku, čímž napomáhá zefektivňovat vzdělávání, takže se daří relativně účinně poskytovat vzdělávání zvyšujícímu se počtu osob po delší dobu.

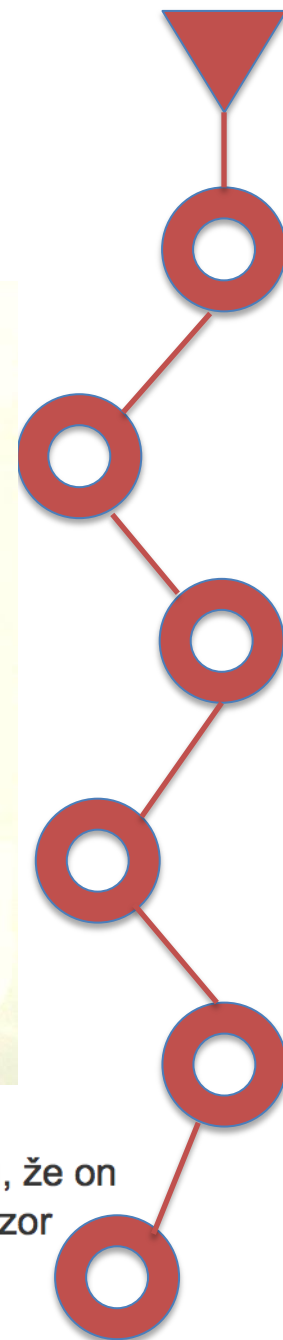
Vlivy působící ve směru **posilování** rozvoj školy jako silné instituce zvládající nové výzvy

- Škola je nakonec možná jednou z mála institucí, které dávají naději, že zvládneme i ty nejnáročnější výzvy jako jsou informační exploze, zvyšující se heterogenita žáků, migrace apod.
- Společnost nedisponuje jiným srovnatelným systémem, který by se týkal všech (nejen dětí, ale i jejich rodin a širších komunit), v případě, že mají školy dostatek sil a expertnosti, může se s nimi v tomto ohledu počítat (naopak: necháme-li školy padnout na kolena, stanou se samy problémem nás všech).

Vlivy působící ve směru **oslabování** znevažování školy a učitelské profese

- Je vykreslován obraz školy jako muzea starých pokladů, které nikdo nikdy nebude k ničemu potřebovat.
- Učitel je prezentován jako profesionálně deformovaný (vztyčený ukazovák).
- Jakožto nectnost je učitelům předhazována lenost...

Líné učitele dává Kalousek k dobru pořád

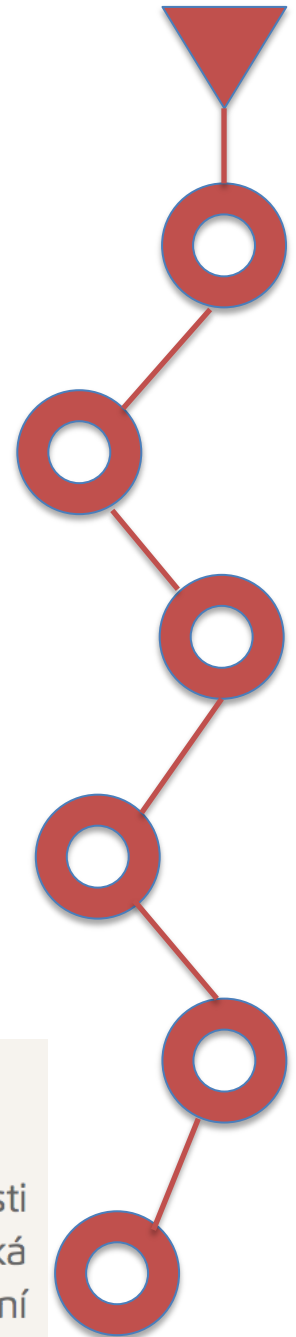
„Že máme nejlínější učitele, on dával kontinuálně k dobrému, když jsme se dostali do střetu, že on by věděl, jak finance ve školství řešit," popsal Dobeš Kalouskův přístup a rozhodně jeho názor odmítl.

Vlivy působící ve směru **oslabování** heroický obraz vs. nízká subjektivně vnímaná zdatnost

- Heroický obraz učitele a školy, od nichž se očekává vyřešení všech možných problémů světa, kontrastuje se slabším profesním sebevědomím učitelů (srov. výzkum TALIS).
- Namísto funkčního rozlišení a zapojení širšího spektra pedagogických profesí se nezvladatelně rozšiřuje záběr učitelské profese.

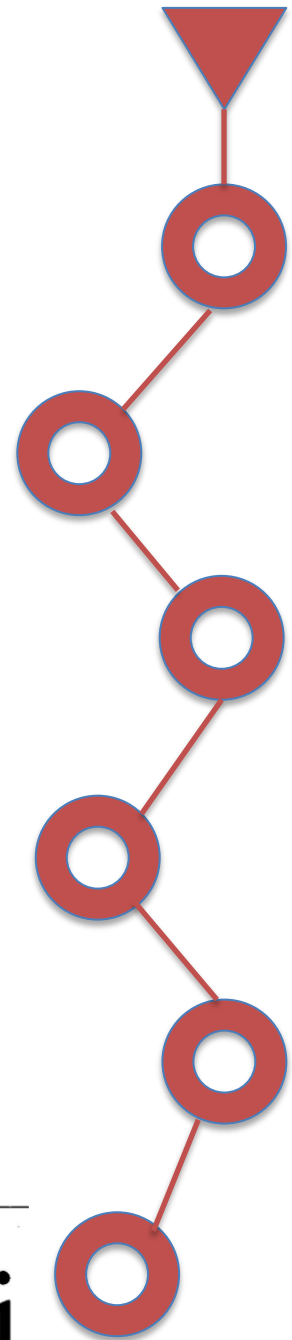
Subjektivně vnímaná vlastní zdatnost učitelů

V rámci šetření TALIS byla sledována subjektivně vnímaná vlastní zdatnost učitelů v oblasti řízení třídy žáků, vyučovacích postupů a v oblasti motivace žáků. Dle výsledků je Česká republika po Japonsku druhou zemí s celkově nejnižší subjektivně vnímanou vlastní zdatností učitelů.

Vlivy působící ve směru **oslabování** pojímání učitele jako úředníka a technokrata

- Pro středoevropské pojetí učitele jako vykonavatele státního zadání v byrokratizovaném školském systému je charakteristická tzv. *úřednická mentalita* (srov. něm. *Unterrichtsbeamte – úředník pro výuku*).
- K posilování *úřednického charakteru učitelské profese* může docházet také vlivem nevhodně koncipovaných standardů a kariérních systémů či formalistního zavádění školských reforem.
- V systémech, kde významnou roli hraje testování žáků, se učitelé stávají technokraty a vzdělávací proces se stává standardizovanou technologií.

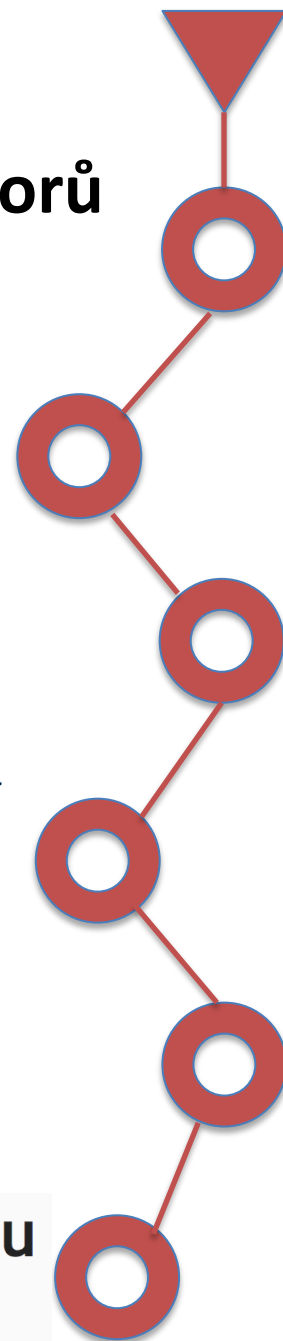
Vlivy působící ve směru **oslabování** odliv z učitelské profese a stárnutí učitelských sborů

- Nedostatečné finanční ohodnocení, nízká atraktivita, nemožnost kariérního vzestupu v kombinaci se zvyšujícími se náročností učitelské práce vede k odlivu z profese a k problémům s rekrutováním mladých učitelů.

Studenti učitelství utíkají z oboru, odrazují je platy

Česko by potřebovalo do školství nabrat novou krev. Mladé lidi však učitelské povolání neláká, nadšence odrazuje situace v mnohých školách, nízké platy i prestiž tohoto povolání. Při nedostatku pedagogů už se stát rozhoupal k prvním opatřením, která mají kantořinu zatraktivnit. Zvyšuje platy, ale na záchranu školství to nestačí. Připouští to i ministryně školství Kateřina Valachová (ČSSD). Hodlá prosadit kariérní řád, vylepšit ohodnocení začínajících učitelů a zdokonalit jejich přípravu.

Senzační učitelé ze škol odcházejí, protože nedostanou hypotéky, říká ředitel gymnázia Růžička

Vlivy působící ve směru **oslabování** de-kvalifikace: snižování kvalifikačních požadavků

- Jednou v souvislosti s finanční krizí, jindy v souvislosti se vzdělávací expanzí se objevují články sugerující nezbytnost de-kvalifikace.
- Na místech učitelů se tu a tam objevují lidé (místy bez příslušné kvalifikace) označovaní jako koučové či poradci – posouvá se chápání učitelské role.

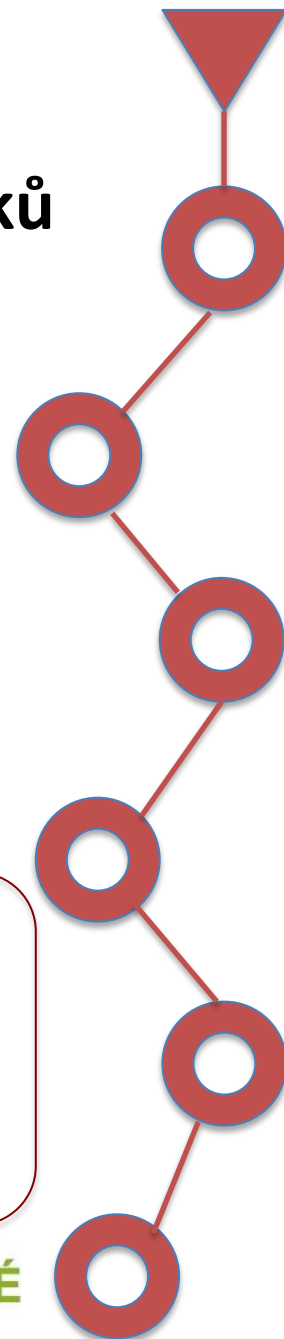
Závěrečná zpráva podskupin
Národní ekonomické rady vlády pro
konkurenceschopnost a podporu
podnikání

Verze k diskusi na workshopu dne 28.2.2011

Návrh na snížení
kvalifikačních požadavků
na bakalářskou úroveň...

**UČITELÉ ODBORNÝCH PŘEDMĚTŮ NA SŠ BEZ PEDAGOGICKÉ
KVALIFIKACE? PROČ JEN TAM?**

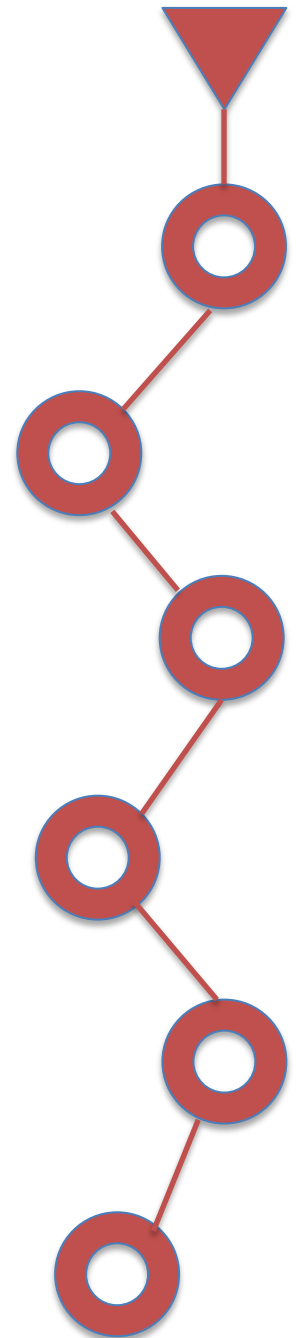

Vlivy působící ve směru **oslabování** deformace učitelské přípravy

- Strukturování učitelského studia na Bc. a NMgr. a dominance návazného na úkor souběžného modelu odklání studium od praxe a zapříčiňuje jeho omezenou účinnost.
- Nová vlna „experimentování“ s učitelským studiem (2016+) v rámci vnitřních akreditací na univerzitách patrně vyústí v rozrůzněnost, nepřehlednost a nekompatibilitu učitelského studia napříč fakultami.
- Znejasnění, co (všechno) je a bude studiem učitelství, povede k rozostření obrazu učitelské profese ve společnosti a zproblematizuje utváření identity učitelské profese na její cestě do neznáma...

ZPRÁVY

**STRUKTUROVANÉ STUDIUM UČITELSTVÍ - STÁLE
AKTUÁLNÍ PROBLÉM**

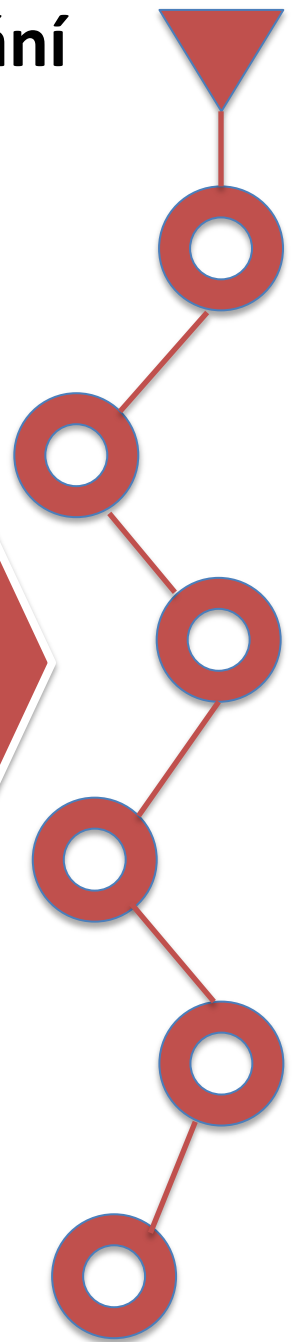
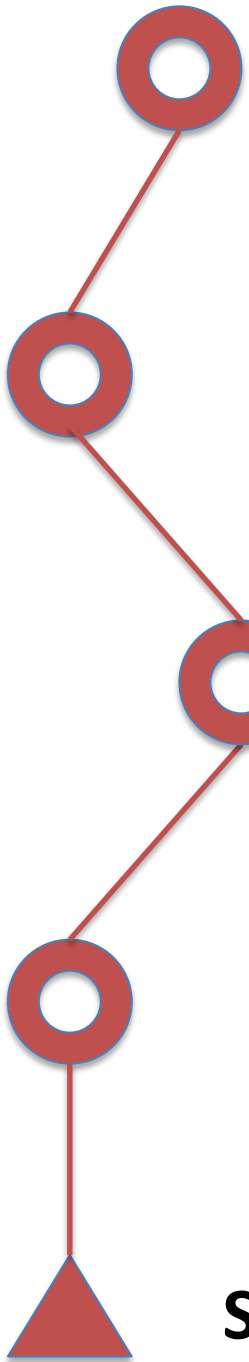

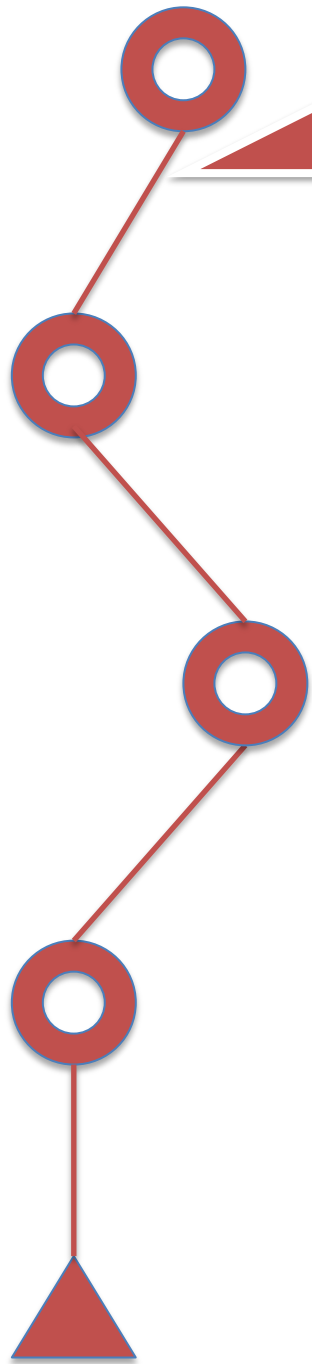
Scénář: oslabování

**naplňují se oba scénáře
souběžně dochází
k re(de)profesionalizaci
učitelství**

Scénář: posilování

Scénář: oslabování

...takto se
buduje tzv.
profesní kapitál

hlavní strategií je
rozvíjení důvěry
ve školy a
pedagogické
profese

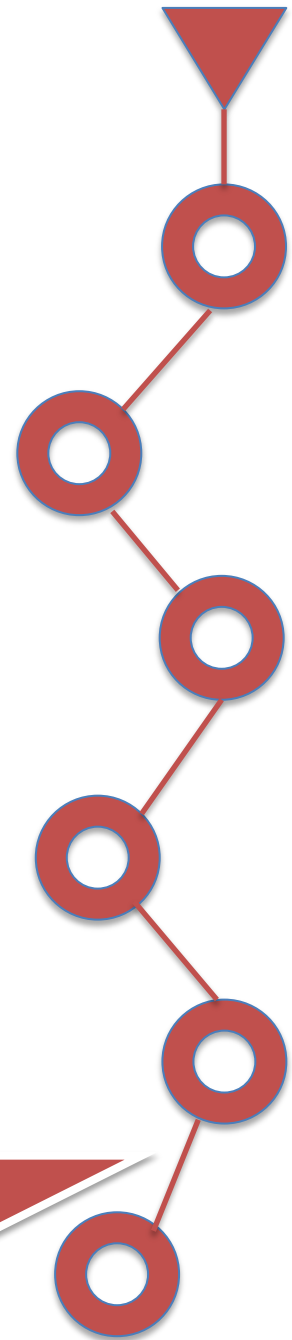
školy jsou v péči
pedagogických
profesí

**Jaké podmínky pro budování toho
či onoho kapitálu vytváří stát?**

...takto se
buduje tzv.
byznys kapitál

hlavní strategií je
vyslovování
nedůvěry
(stávajícímu)
pojetí školy a
pedagogických
profesí

školy jsou
dobrým
byznysem
v rukou
byznysmenů

Scénář: posilování

RESPEKT¹⁴

WWW.RESPEKT.CZ

PROFIL: FRANCOUZKA, KTERÁ
CHCE ŘIDIT ČESKOU PAMĚT
**WAJDA O WALESOVI –
ROZHOVOR A RECENZE**
MODERNÍ PROPAGANDA
VE VÁLCE O UKRAJINU

ČESKÉ SCI-FI: SPOKOJENÝ UČITEL

STÁT ŘEŠÍ PROBLÉM, JAK NAUČIT KANTORY UČIT

Najdete rozdíl...?

RESPEKT¹⁴

WWW.RESPEKT.CZ

PROFIL: FRANCOUZKA, KTERÁ
CHCE ŘIDIT ČESKOU PAMĚT
**WAJDA O WALESOVI –
ROZHOVOR A RECENZE**
MODERNÍ PROPAGANDA
VE VÁLCE O UKRAJINU

ČESKÉ SCI-FI: SPOKOJENÝ UČITEL

MÁME PROBLÉM S PROFESÍ, JEJÍŽ VÝZNAM STOUPÁ

RESPEKT¹⁴

WWW.RESPEKT.CZ

PROFIL: FRANCOUZKA, KTERÁ
CHCE ŘIDIT ČESKOU PAMĚT
**WAJDA O WALESOVI –
ROZHOVOR A RECENZE**
MODERNÍ PROPAGANDA
VE VÁLCE O UKRAJINU

ČESKÉ SCI-FI: SPOKOJENÝ UČITEL

MÁME PROBLÉM S PROFESÍ, JEJÍŽ VÝZNAM STOUPÁ

ČESKÉ SCI-FI: SPOKOJENÝ UČITEL

Máme problém s profesí, jejíž význam stoupá

14/2014, 30. 3. – 6. 4. 2014

...O
velkorysosti
byznys
kapitálu...

**Proměny školy a učitelské profese
jako výzva pro výzkum**

Propojení výzkumu a moudrosti praxe: poznatková základna učitelství

Výzkum vzdělávání

zabývá se problémy spojenými s předpoklady, procesy a výsledky vzdělávání – uvnitř i vně (vzdělávacích) institucí – a to v průběhu celé životní dráhy jedince

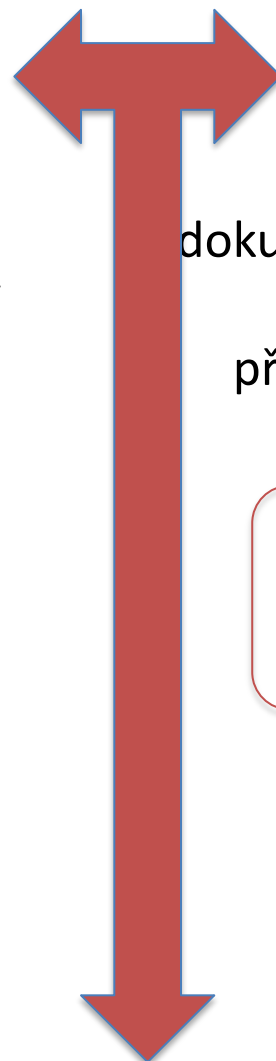
není explicitně přiřazen žádnému oboru, vyznačuje se svým vlastním metodickým přístupem

příspěvky k výzkumu vzdělávání tedy nelze očekávat pouze od pedagogiky, ale také od oborových didaktik, od psychologie, od sociologie a do jisté míry také od ekonomie (Mandl & Koppová, 2005, s. 1).

Akumulování moudrosti praxe

dokumentování případu z praxe a jejich zpracování formou případových studií (kazuistik)

sdílení kazuistik a práce na nich, tj. porovnávání a zobecňování

doxa

přesvědčení

epistémé

vědění teoretické

phronensis

vědění praktické

techné

znalosti postupů

areté

vědění dobra

Co

Didactica viva neboli Živá didaktika je zastřešujícím označením pro snahy směřující k zpřístupnění a oživení didaktiky.

DiViWeb je prostředím pro komunikaci a vzdělávání učitelů – reflektivních praktiků. Je to prostředí pro setkávání (oborových) didaktiků a učitelů.

Kdo

Projekt probíhá v rámci odborných aktivit Institutu výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.

V roli autorů didaktických kazuistik se postupně připojili další oborové didaktické z fakult připravujících učitele a také učitelé z praxe.

Jak

Naším studijním nástrojem jsou kazuistiky výukových situací.

Úkolem kazuistik je objevovat situace vyzývající ke zlepšení a na podkladě jejich rozboru navrhnout a vyhodnotit jejich lepší alternativy. Na kazuistikách se s oporou o videozáznamy výuky pracuje v Podzemí DiViWebu.

Proč

Chceme společně nacházet odpovědi na otázky, které vycházejí z praxe učitele.

Naším cílem je přinášet podněty pro zlepšování kvality výuky na podkladě její reflexe. Proto usilujeme o porozumění obtížím a překážkám, které ve výuce brání co nejlépe zhodnotit obsah učení a vyučování.

DĚKUJI ZA POZORNOST

<http://didacticaviva.ped.muni.cz>